
Upute jezičnim cenzorima

Andela Frančić, Lana Hudeček i
Milica Mihaljević: *Normativnost i
višefunkcionalnost u hrvatskome
standardnom jeziku*. Hrvatska
sveučilišna naklada, Zagreb, 2005.

Zadnjih godina je kod nas poplava knjiga jezičnosavjetničkog tipa. Svima njima je zajedničko da im je cilj širenje jezičnog šovinizma i učvršćivanje nacionalističke ideologije u hrvatskom društvu. Veličaju purizam i preskriptivizam, predstavljajući ih kao znanost o jeziku, iako se radi o pojmovima koji su suprotstavljene lingvistici. Oni se u lingvistici koriste kao pejora-

tivne oznake za nešto abnormalno i neprirodno, što sam već pokazala citirajući brojne inozemne lingviste u *Književnoj republiki* (br. 11–12, 2003, str. 176–179; br. 5–6, 2004, str. 221–225; br. 9–12, 2005, str. 213–218).

Na najnovijem primjeru knjige jezičnosavjetničkog tipa pokazat ćemo da je funkcija tih knjiga usađivanje jezičnog nacionalizma, pogotovo u nove generacije studenata, razvijanje mržnje prema drugim nacijama, i razvijanje poslušnosti u obliku bespogovornog prihvaćanja zahtjeva za mijenjanjem jezika, koji autori savjetnika ni ne pokušavaju znanstveno obrazložiti. Te knjige navodno savjetuju, a ustvari naređuju predstavljajući svoje kreacije kao »općeobvezatni standard«, dok uobičajenu upotrebu predstavljaju kao pogrešku. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa redovito financira ovakav tip knjiga koje u Hrvatskoj šire jezični šovinizam. A osim toga, isto ministarstvo je u prvim redovima prilikom primjenjivanja jezičnih promjena koje su suprotstavljene jezičnoj praksi većine Hrvata i koje se uvode u tim savjetnicima (to se vidi već i iz naziva *Ministarstvo športa*). Recenzent knjige je Josip Silić — njemu ovo nije prvi puta da preporučuje za objavljivanje rukopis čija je osnovna funkcija raspirivanje jezičnog nacionalizma.

Osnovna teza autorica je da nitko u Hrvatskoj ne zna standardni jezik i da ga svi moraju učiti (19, 23, 28). No, zar nije malo čudna predodžba da preko četiri milijuna Hrvata ne zna svoj jezik. Osim toga, ako ga nitko ne zna, onda taj jezik i ne postoji. Kad bi netko u drugoj državi, npr. u Njemačkoj izjavio da nitko ne zna standardni njemački jezik, taj bi bio ismijan. Je li, dakle, problem u milijunima izvornih hrvatskih govornika ili je ipak problem u autoricama savjetnika, koje nemaju ni osnovna lingvistička znanja pa ne znaju što je to standardni jezik. Jer standardni jezik je ono što je neutralno, uobičajeno u upotrebi kod većine ljudi u Hrvatskoj i što

omogućava nadregionalno sporazumijevanje. Nasuprot tome, autorice savjetnika žele napraviti iluziju da se standardni jezik nalazi negdje izvan hrvatskih govornika i da samo one imaju spoj s njim i mogu ga posredovati ostalim smrtnicima.

Takav način razmišljanja dovodi do stanja koje se, kako kaže Dubravko Škiljan (*Jutarnji list* 20. 1. 2006.), »ponavlja na svim nivoima i u svim situacijama, pa se autocenzura i cenzura (koju lektori ponegdje provode dok im je u rukama sasvim doslovno neki Index verborum prohibitorum) ukazuju kao vrhunski dokazi jezične lojalnosti, a posljedica je toga da se raznolikosti naših iskaza sve više uniformiraju i svode na unaprijed zadan model«. Teza da nitko u Hrvatskoj ne zna standardni jezik dovodi do apsurdne situacije da i sveučilišni profesor lingvistike u Zagrebu, autor tridesetak lingvističkih knjiga, D. Škiljan mora moliti urednike novina koje čak nisu na glasu kao nacionalističke da mu ne cenzuriraju jezik: »Zato bih i Vama i redaktorima i lektorima 'Jutarnjeg lista' bio silno zahvalan kad ne biste moje odgovore podvrgnuli dodatnoj jezičnoj cenzuri: moja je autocenzura, vjerujem, sasvim dovoljna.«

Autorice savjetnika nastoje kod svih uništiti povjerenje u vlastita jezična znanja kako bi sebi osigurale monopol na to. Kajkavci ili čakavci će još i povjerovati da im je čitav život nešto iz standarda nepoznato jer je standard štokavski. Ali štokavce je teže uvjeriti da ne znaju svoj standard. Zato se autorice savjetnika na njih specijalno okomljuju: »Koliko god u prvi mah čudno zvučalo, novoštokavci trebaju najviše učiti hrvatski standardni jezik jer 'nemaju svijest o razlici između narječja i standardnog jezika, pa se i ne trude učiti ga'« (23). No, zašto bi ljudi učili jezik koji već znaju? A očito ga znaju jer kad ga ne bi znali, ne bi se mogli sporazumijevati s drugim stanovnicima Hrvatske.

Takvu činjenicu zanemaruju autorice savjetnika, kao što zanemaruju i druga

osnovna lingvistička pravila. Jedno od njih je da izgled norme, na koju se autorice pozivaju i u naslovu knjige, oblikuje jezična upotreba. No, ne za autorice savjetnika: one se ne ravnaju prema upotrebi, nego joj žele nametati. Preskriptivne su, što je u suprotnosti s lingvistikom. A temeljno svojstvo lingvistike — deskriptivnost — toliko im je tuđe da čak kad žele dati definiciju deskriptivne gramatike nisu u stanju prevaliti preko usta riječ 'opisuje', nego umjesto nje koriste preskriptivnu riječ 'određuje': »deskriptivna gramatika određuje kakvo što jest bez obzira na to što o toj pojavi kaže eksplicitna norma« (31–32).

Ne žele pokazati da iza proizvoljnih odredbi suprotnih jezičnoj upotrebi stoje one, nego svoju ulogu samovoljnih cenzora prikrivaju korištenjem konstrukcija poput: treba razlikovati (152), normativna gramatika propisuje (32), norma daje prednost (111), gramatička norma zahtijeva (128), norma standardnoga hrvatskog jezika ne dopušta (154), stroža norma preporučuje (125), u funkcionalnim stilovima koji imaju stroži odnos prema normi preporučuje se (84). Kažu npr. da »glagol *sipati* treba razlikovati od glagola *lijevati*« jer »*sipati* se može samo što sipko (npr. brašno, šećer), dok se *lijeva* što tekuće (npr. kava, voda)« (109). Njihova rečenica je strukturirana kao da se radi o činjenici, a ustvari se radi o subjektivnoj izjavi autorica, koja je usto i neistinita jer govornici im u praksi svakodnevno pokazuju da se može sipati i vino i pivo kad kažu *sipaj mi vina u čašu*. To je poznato već desetljećima jer i Rječnik JAZU, koji opširno opisuje normu, a objavljen je u Zagrebu 1956. navodi da se tekućina može sipati.

Samovoljno tvrde, u suprotnosti s jezičnom upotrebom a time i sa standardom, da nije standardno: *koristim ovu priliku* (186), *mojoj majci*, *Petrovog sina* (26), *dječakovog* (32). Priznaju da govornici u praksi najčešće govore upravo tako (32, 38), ali bez obzira na praksu, u ovom savjetniku

proglašavaju navedene oblike neispravnima i obilježavaju ih zvjezdicom kao neprihvatljive. Kao da se norma nalazi negdje izvan korisnika jezika, i kao da one mogu samovoljno određivati normu. Osim toga, kad kažu da »posvojni pridjevi na *-ov*, *-ev*, *-in* uvijek« imaju nastavke poput *dječakova*, a ne *dječakovog* (116), svjesno govore neistinu jer i same su osamdeset stranica ranije napisale da »deskriptivna bi gramatika sigurno utvrdila da govornici najčešće govore **dječakovog*«, a ne *dječakova* (32). Bez ikakvih argumenata označavaju »normativno neprihvatljivim riječima« *razbješnjeli*, *čitalac* (37). Uklanjaju *naglašavati*, *naglašavam* i na njihovo mjesto stavljaju *naglašivati*, *naglašivam* (111), iako svi mi *naglašavamo* a ne *naglašivamo*. Naravno, ne kažu zašto odbacuju *naglašavati*. Ako želimo nekoga *dopunjavati*, one nam preporučuju da ga radije *dopunjivamo*, ali opet ne kažu zašto (111). Čitatelj nema ni pravo da njih pita zašto, nego bi morao pitati normu jer autorice savjetnika kažu da to »norma daje prednost«. Kao da postoji neka norma koja nije u govornicima, koja se ne ravna prema jezičnoj upotrebi i s kojom govornici nemaju dodir.

Na isti način propovijedaju odbacivanje *moreplova* i *ribolovca* jer »norma daje prednost« *pomorcu* i *ribaru* (171). Također treba izbaci riječi stranog porijekla jer »norma načelno daje prednost domaćim riječima« (164). Spoj glagola i imenice poput *obaviti pretragu*, *pružiti pomoć*, *postaviti pitanje* itd., za koji i same zapažaju da se često koristi, »osobito u administrativnome i znanstvenome stilu«, zabranjuju pomoću »ne — nego« bez ikakve argumentacije, tvrdeći »To nije oznaka njegovana standardnog jezika i ne može se smatrati poželjnom značajkom kojega od njegovih funkcionalnih stilova, nego pogreškom« (112). Međutim, upravo za taj spoj glagola i imenice poznato je u svjetskoj lingvistici da je znak intelektualiziranog izražavanja, da se zadnjih desetljeća pojačano koristi u drugim evropskim jezicima, i to prvenstve-

no u znanstvenom i administrativnom stilu. Točno onako kao i kod nas. Ali autorice savjetnika očito nisu upućene u lingvističku, one primjenjuju svoju subjektivnu i autističku mjeru, prema kojoj onda ni drugi evropski jezici nisu »njegovani standardni jezici«. Naređuju da se spoj glagola i imenice zamijeni glagolom, premda su i same svjesne, ne računajući stilističke razlike, da to čak nije uvijek ni moguće: »*Obaviti pretragu* ne može se uvijek zamijeniti glagolom *pretražiti*, npr. u rečenici *Moram obaviti pretragu jetre*« (112).

Zalažu se za dodavanje nastavaka *-a*, *-e*, *-u*, usputno navodeći da nemaju nikakvu gramatičku funkciju i ne utječu na značenje riječi, usp. *dobrom* i *dobromu*. O tim nastavcima kažu: »navesci se smatraju znakom dobrog, biranog stila« (119). Svoju tvrdnju potkrepljuju citatom iz savjetnika Instituta za hrvatski jezik, kojemu su također one autorice: »uvriježeno je mišljenje među kultiviranim govornicima« da u dativu treba dodati *-u* (119). Znači, govornici koji ne kažu *Dodao je piće dobromu prijatelju* nisu kultivirani. Tri reda kasnije u citatu se priznaje »To se pravilo veoma rijetko dosljedno provodi, čak i u pismu tih istih kultiviranih ljudi«. Usprkos tome, o navedenom proizvoljnom pravilu zaključuje se u citatu: »možemo ga ipak poduprijeti kao jednu od osobitih hrvatskih stilskih značajka i navika«. No kako se mogu pozivati na navike, kad su maloprije priznale da se to pravilo ne ubraja u navike čak ni »kultiviranih ljudi«.

Kažu da se nastavak mora dodati i posvojnim zamjenicama kad iduća riječ počinje istim suglasnikom kojim zamjenica završava, npr. ne može *našem moru*, nego je »obvezatno« *našemu moru* (127). Međutim, kad bi bilo točno da sljedeća riječ ne može počinjati istim suglasnikom kojim prethodna završava, onda se ne bi moglo reći *moram malo prošetati*, nego bi trebalo glasiti *moramu malo prošetati*.

Autorice savjetnika su svjesne da u upotrebi pridjevi mnogo češće imaju oblike

o zelenom, od zelenog, a mnogo rjeđe *o zelenu, od zelena*. One žele taj odnos prisilno preokrenuti (ne kažu zašto): »Budući da je u razgovornome funkcionalnom stilu (pa i u publicističkome i u administrativnome) imenička sklonidba neodređenih pridjeva rijetka, nju treba posebno učiti da bi se mogla upotrijebiti u funkcionalnim stilovima koji imaju stroži odnos prema normi« (116). Istovremeno priznaju da se »i u funkcionalnim stilovima koji imaju stroži odnos prema normi upotrebljavaju obje sklonidbe« (117), što znači da sasvim svjesno rade protiv upotrebne norme jer žele istrebljivati one oblike koji su uobičajeni u svim stilovima, a nametati one koji nisu opće prošireni ni u jednom stilu. Potpuno otuđeno od upotrebne norme, tvrde da ne postoje oblici posvojnih zamjenica *njegovog, njezinog, njihovog, njegovom, njezinom, njihovom* (118), iako su navedeni čak i u gramatikama na koje upućuju kao na osnovne suvremene jezične priručnike. Sedam stranica kasnije prisjećaju se da ti oblici ipak postoje (125), ali kažu da su mogući samo »u razgovornome funkcionalnom stilu«, što nije točno jer upotreba dokazuje da su mogući u svim funkcionalnim stilovima. Na sljedećoj stranici i same navode takve primjere iz drugih funkcionalnih stilova. O zamjenici *njen* također netočno tvrde da »pripada razgovornom stilu« i da nema oblike *njenog, njenom* (125), premda su ti oblici navedeni čak i u gramatikama preporučenima u savjetniku (36). Što je još važnije, praksa pokazuje da se zamjenica *njen* koristi i u drugim stilovima i da ima oblike *njenog, njenom*. Kad prikazuju oblike posvojnih zamjenica *mog, tvog, mom, tvom* iako su ti oblici u praksi čak češći od *mojega, tvojega, mojemu, tvojemu* (126). Umjesto da ta dva tipa oblika navedu barem onda kad spominju »dulje i kraće likove«, one pod dulje/kraće navode *mojega/mojeg, tvojega/tvojeg* (126).

Bez ikakvog obrazloženja tvrde da se ne smije upotrebljavati *netko*, *nešto* u rečenicama poput *Javi mi ako netko dođe*, *Hoćeš li nešto pojesti?* i da te rečenice moraju glasiti *Javi mi ako tko dođe*, *Hoćeš li što pojesti?* (131). Praksa, međutim, pokazuje da su rečenice s *netko*, *nešto* sasvim uobičajene u svim funkcionalnim stilovima. Kod brojeva dva, tri, četiri također se direktno suprotstavljaju praksi. Svjesne su da »u praksi se brojevi često ne sklanjaju«, npr. *Ocean se nalazi između dva pola*, ali one praksu označavaju zvjezdicom kao neprihvatljivu i tvrde da se brojevi moraju deklinirati (135–136). Pritom preporučuju čak i *razgovor s četirma mladićima*, samo da ne bude onako kako je u upotrebi uobičajeno *razgovor s četiri mladića* (136).

Niz uobičajenih izraza navode pod »pogrešno«, npr. *na taj način*, *red vožnje*, *uputstvo*, *biografija*, i zamjenjuju tvrdeći da je »točno«: *tako*, *vozni red*, *uputa*, *životopis* (256–258). Na osnovi svog subjektivnog ukusa zabranjuju i čitav niz ustaljenih konstrukcija s prijedlogom *po*, npr. *To je opasno po život*. Svaki put kad praksa nije u skladu s njihovim ukusom, proglašavaju je pogrešnom: »Prijedlog *po* često se pogrešno upotrebljava« (154). Na udaru su im baš one pojave koje su česte, što i same primjećuju kad na više mjesta ističu »U praksi se to načelo često krši« (158). Jedan od takvih primjera je i kad kažu »Često se uz česticu *li* pogrešno upotrebljava čestica *da* (*da li* umjesto je *li*)«, pa zabranjuju *Pitam se da li sam dobro čuo* i *Da li lijepo pjeva?* (162–163).

Na isti način tvrde »pogrešno je« reći *S obzirom da ne znate*, mora se reći *S obzirom na to da ne znate* (161). Zabranjen je i *vanzemaljac*, on mora biti *izvanzemaljac* jer *izvan* »ima normativnu prednost« (176). Zabranjeno je *www* čitati kao *ve ve*, nego »bi se ta kratica trebala čitati *duplo ve duplo ve duplo ve* ili *trostruko duplo ve*« (177). Nadalje, zabranjuju *aerobik* tvrdeći da »u hrvatskome imenica mora glasiti *aerobika*« (215). Zabranjuju *Hva-*

la na posjeti, iako znaju da se najčešće baš tako kaže jer priznaju da se takav natpis često može pročitati u trgovinama (216). Odbacuju riječ *posjeta*, premda i same navode da je proširena u razgovornom jeziku. Za njihov preskriptivizam tipično je da kažu: »ta je konstrukcija veoma živa u razgovornome funkcionalnom stilu«, »ali je isključena iz standardnog jezika« (154). Kao da razgovorni funkcionalni stil nije dio standardnog jezika.

Ni drugi funkcionalni stilovi nisu sasvim po ukusu autorica savjetnika, pa i njih izbacuju iz standardnog jezika (zaboravljajući da se standardni jezik uopće ne može drugačije ostvarivati nego u obliku funkcionalnih stilova, bez njih nema ni njega). Tvrde da je sporno je li književnoinjektivni stil dio standardnog jezika (231). No, kad ne bi bio dio standardnog jezika, ne bismo ga mogli čitati i razumjeti. I administrativnom stilu prijete izbacivanjem iz standardnog jezika ako nastavi slati *dopis kojeg je potpisao* umjesto *dopis koji je potpisao*: »Nepoštivanje tih norma dovodi u pitanje administrativni stil kao stil hrvatskoga standardnog jezika« (254). Valjda će postati stil francuskoga ili nekog drugog jezika. Takav izgon mu ozbiljno prijete od strane autorica savjetnika jer »za jezične pojavnosti suprotne normama hrvatskoga standardnog jezika nema mjesta u tekstovima pisanim administrativnim stilom hrvatskoga standardnog jezika« (254). Istovremeno su autorice u kontradikciji same sa sobom kad kažu »da administrativni funkcionalni stil ima strog odnos prema normi« (254) — kako ima, kad su mu maloprije prijetile izgonom baš zato što nema.

A razlozi za spomenutu upotrebu oblika *kojeg* umjesto *koji* jednostavni su i poznati u lingvistici: govornici žele jasno razlikovati objekt od subjekta, a to je moguće upotrebom oblika *kojeg*, dok je oblik *koji* dvosmislen. Npr. u sljedećoj rečenici se zahvaljujući upotrebi zabranjenog *kojeg* odmah zna tko koga zamjenjuje: *Obratite*

pažnju na nastavak *-u*, kojeg zamjenjuje nastavak *-e*. Kad bi se upotrijebio oblik *koji*, kojeg autorice zahtijevaju, ne bi se znalo tko koga zamjenjuje jer su moguća dva tumačenja zato što oblik *koji* ne razlikuje subjekt od objekta: *Obratite pažnju na nastavak -u, koji zamjenjuje nastavak -e*. Potreba za jednoznačnim razlikovanjem objekta od subjekta jedna je od temeljnih, pa ne čudi što primjere s *kojeg* umjesto *koji* nalazimo i u tekstovima iz prethodnih stoljeća (npr. kod Reljkovića u 18. st.), a nalazit ćemo ih i ubuduće koliko god se preskriptivističke autorice trudile da ih zabrane. Potpuno je razumljivo da se pojavljuju i u administrativnom stilu jer tamo je jako bitno tko je subjekt, a tko je objekt. No sve ovo teško je shvatljivo autoricama savjetnika jer njihove spoznajne mogućnosti ograničene su preskriptivistički plitkim poimanjem jezika.

One preskriptivistički zabranjuju i ljubaznost u poslovnom pismu, i to u primjeru kada se nekoga odbija, iako svatko zna da je baš onda potrebno biti ljubazan ako se poslovni kontakt želi zadržati i ubuduće. No, one odbacuju u poslovnom pismu *Žao nam je što Vas moramo obavijestiti da tu robu trenutačno ne posjedujemo na zalihama i zahtijevaju Ta je roba trenutačno rasprodana* (275).

Veznik *pošto* preporučuju u vremen-skim rečenicama, a zabranjuju u uzroč-nim: »Veznik *pošto* vremenski je veznik i ne treba ga upotrebljavati na mjestu uz-ročnih veznika *jer* i *budući da*« (160). Međutim, zabranjivanje da se vremenski vez-nik *pošto* koristi i kao uzročni veznik nije logično jer poznato je da se i drugi vremen-ski veznici upotrebljavaju na mjestu uz-ročnih, npr. *čim*: usp. vremensku rečenicu *Javi se čim dođeš* i uzročnu rečenicu *Čim je tako raspevan, znam da je malo popio*, u kojoj se *čim* koristi na mjestu uzročnog veznika *budući da*. Ako se drugi vremen-ski veznici upotrebljavaju na mjestu uz-ročnih, zašto to onda ne bi mogao i *pošto* ako se želi da on uopće opstane u jeziku

kao veznik? Jer očito je da nasilno zabranjivanje prirodnog razvoja uzročne upotrebe kod tog veznika ima za posljedicu da se on prestaje koristiti i kao vremenski veznik i da nestaje iz jezika.

Kod veznika *da* također su preskriptivne: »Veznik *da* (između ostalog) namjerni je veznik i stoga ga ne treba upotrebljavati u rečenicama poput [...] jer se tim rečenicama ne izražava namjera« (158). A same su napisale da je namjerni veznik »između ostalog«, što znači da se koristi i u nenamjernim rečenicama. I trideset stranica kasnije, kad prikazuju tabelarno tipove rečenica, vidi se da se veznik *da* upotrebljava i u nenamjernim rečenicama jer tamo je naveden i u posljedičnoj rečenici (189).

Preskriptivistički žele mijenjati redoslijed riječi u rečenici pa preporučuju rečenice s neuobičajenim i umjetnim mjestom nenaglašene riječi *je* poput: *Naš prvi hrvatski je gramatičar Bartol Kašić. Gramatičar je Bartol Kašić autor prve hrvatske gramatike. Bartol je Kašić autor prve hrvatske gramatike* (182), a prešućuju najobičniji redoslijed riječi, kakav je u sljedećim rečenicama: *Naš prvi hrvatski gramatičar je Bartol Kašić, Gramatičar Bartol Kašić je autor prve hrvatske gramatike. Bartol Kašić je autor prve hrvatske gramatike*. Nije slučajno upravo takav redoslijed riječi postao najuobičajenijim: govornici se rukovode logikom da riječi koje zajedno čine jednu cjelinu ne treba razdvajati. Naime, riječi ispred *je*, npr. *naš prvi hrvatski gramatičar* čine jednu cjelinu (jednu sintagmu) jer zajedno definiraju jedan pojam. Povezane su i formalno jer se slažu u rodu, broju i padežu. Zajedno čine subjekt rečenice, dok riječ *je* ne pripada toj cjelini nego drugoj: predikatu rečenice. Stoga je sasvim razumljivo da govornici najčešće neće razbijati subjekt umetanjem jednog dijela predikata u njega.

Među primjerima pomoću kojih autorice u tabelama oslikavaju deklinaciju i koji bi zato trebali biti svakodnevne riječi

nalaze se riječi koje ne samo da nisu svakodnevnice nego se čovjek mora pitati i što one uopće znače, npr. *kotac* (72), *brijestak* (76), *plastak* (77). Tu je i *hrasku* (77), *Babogredac* (179). One smatraju da se koriste izraz *sine njegov* i da tako zovemo nekoga *Hej, sine njegov, dođi ovamo* (126). Uvjerene su da se kaže *ovolik metež, tolik trud*, a ne *ovoliki metež, toliki trud* (130). Sigurne su da kad putujemo s četvoricom prijatelja kažemo *putujem s četirima prijateljima* (132). Tvrde da se 600 piše *šeststo* (132), iako su, kako na sljedećoj stranici priznaju, našle samo jedan jedini primjer takvog pisanja u čitavom Hrvatskom nacionalnom korpusu. Pa zašto onda odbacuju sve one milijune govornika koji pišu *šesto*, a ne *šeststo*? Odgovor je jednostavan: zato što »Babić–Finka–Mogušev pravopis daje rješenje *šeststo*« (133). Onda nije bitno što se drugi »način pisanja mnogo češće susreće u praksi« (134).

Navode više puta oblike *kod nas dvoga*, *između njih dvoga* uz obrazloženje da je konstrukcija s *dvoga* »izrazito teška i izvornim govornicima« pa bi im se ponavljanjem u ovome savjetniku trebala usjeći (141). No zašto da im se usječe kad je izvorni govornici ne koriste? Toga su svjesne i autorice savjetnika jer pišu da bi se tu danas upotrijebio drugi oblik. A oblik *dvoga* oslikavaju npr. citatima iz djela Mile Budaka (141).

Istovremeno zabranjuju uobičajene konstrukcije, npr. rečenicu *Doći će kasnije, kad obavi posao*, zahtijevajući da se *kasnije* zamijeni s *poslije* (145). Tvrde da se ne može reći *Iznad krovova sjalo je sunce* (152). Zabranjuju rečenice koje su česte i u govorenom i u pisanom jeziku *Gdje ćeš?*, *Kud si navalio?* i zahtijevaju *Kamo ćeš?*, *Kamo si navalio?*, tvrdeći »prilog *gdje* ne upotrebljava se za cilj kretanja«, »ne dolazi uz glagole kretanja« (146). No, praksa dokazuje suprotno, i to neprestano još od 16. stoljeća (npr. Bartol Kašić, Ivan Gundulić, Jerolim Kavanjin).

Kažu da je »jasno, neupitno i jednoznačno« da ne može biti *zubarka*, nego mora biti *zubarica* (173). Ali zašto bi to bilo »jasno, neupitno i jednoznačno« kad postoje *novinarka*, *uličarka*, a ne postoje *novinarica*, *uličarica*. Po uzoru na S. Babića proganjaju posvojni genitiv pa proglašavaju nepoželjnim *planiranje provedbe, uvjete vozarine, broj telefona, plan proizvodnje* (183). Međutim, posvojni genitiv je ustaljeno izražajno sredstvo s tradicijom još iz pradavnih vremena — on je čak stariji od posvojnih zamjenica *njegov, nje(zi)n, njihov* (usp. *Književna republika* br. 5–6, 2003, str. 168–173). Progoneći posvojni genitiv, tvrde da nije dobro reći *ovjera javnog bilježnika* i da je mnogo bolje *javnobilježnička ovjera*, ne sviđa im se ni *pečat javnog bilježnika*, zahtijevaju *javnobilježnički pečat* (183).

O tom progonu uobičajenih riječi i izraza kritički govori Nives Opačić u članku »Politički strah diktira jezične norme« (*Novi list* 12. 2. 2006.), zapažajući o Hrvatima danas da »u strahu su od standardnoga jezika zato što je u njemu, i to najviše u leksiku, došlo do mnogih promjena koje nisu bile lingvistički, nego politički motivirane. Te su promjene počele mijenjanjem mnogo toga što je u jeziku postojalo prije 1990. godine. Ono što se govorilo i pisalo prije, u tom je trenutku postalo nepoćudno. Zašto je, recimo, riječ cjenik loša? Poput mnogih drugih riječi, doživjela je sasvim nepotrebnu promjenu, u koštovnik. U nekoliko navrata zatekla sam se tako u restoranu, pa bih upitala konobare: 'Zašto piše koštovnik?' Na to bi me oni uputili svojim šefovima, koji bi mi kratko objasnili kako 'su tako u Općini rekli da se mora pisati'. Isto je objašnjenje bilo i kad sam ih upitala zašto na vratima piše djelatno, a ne radno vrijeme. Naravno, administracija je mnogima najčešće prvi kontakt s vlašću, i kako kaže 'vlast' tako mora biti. Slična stvar je s našom policijom — mogu navesti primjer jedne kolegice s fakulteta: ako napišete molba, a ne zamol-

ba, predmet vam neće primiti. Kao da je molba gora riječ od zamolbe. A tužba i žalba, načinjene po istom obrascu kao i molba, mirno žive i dalje. Mene nitko ne može uvjeriti da je bilo nužno promijeniti npr. domaću zadaću u domaći uradak, nitko mi ne može reći kako je zbornica loša riječ te da se smije reći samo vijećnica. Ta je priča ponekad išla tako daleko da su me neki prodavači iz susjedstva jednom pitali zašto se oni više ne zovu prodavači a njihove mušterije kupci. Kad sam ih pitala što su oni sada, odgovorili su mi: prodavatelji i kupitelji. A sve se to događalo zato što je sufiks *-telj* proglašen hrvatskim od svih drugih. Zato su se neki, naravno anonimno, jedno vrijeme bunili i protiv novinarkе, tražeći navodno hrvatskiju novinaricu. Međutim, kada sam im skrenula pažnju na kršćanku, riječ koja se tvori istim sufiksom — brzo su ušutjeli.

Od takvih pokušaja mijenjanja jezika i nametanja ograničavanja sastavljen je čitav savjetnik. Njegove autorice npr. tvrde da se prijedlog *između* koristi samo ako se radi o dvije jedinke (152), što nije točno jer može se reći *došlo je do sukoba između prisutnih žena*, bez obzira koliko žena je bilo prisutno. Primjeri u kojima se *između* ne ograničava na brojku dva imaju dugu tradiciju, o čemu svjedoče djela npr. I. Gundulića, A. Kanižlića. I prijedlog *kod* pokušavaju umjetno ograničiti pa zahtijevaju *Idem k bratu* umjesto *Idem kod brata*, iako je prijedlog *kod* potpuno uobičajen u takvim rečenicama. A bio je to i proteklih stoljeća, što dokazuju djela npr. I. Držića, M. A. Reljkovića.

Budući da je standardni jezik ono što je neutralno i općeprošireno u nadregionalnoj upotrebi, a autorice savjetnika konstantno odbacuju ono što je neutralno i općeprošireno u upotrebi, očito je da odbacuju standardni jezik. Ali one svoju publiku nastoje uvjeriti u suprotno tako što se stalno pozivaju baš na standardni jezik. U njihov kvazistandardni jezik riječi ne ulaze na osnovi upotrebe, nego isključivo »nam-

jernom intervencijom hrvatskih normativista«. Dovoljno je da neki podobni autor rječnika, gramatike ili pravopisa nešto proglaši i već je to za autorice savjetnika dio »općeobvezatnoga neutralnoga standardnog jezika«, bez obzira što upotreba pokazuje suprotno. Takav pristup znači da se ne radi o standardnom jeziku, koliko god autorice savjetnika rado koristile taj pojam. Njihov kvazistandardni jezik ima suprotna svojstva od standardnog jezika.

Na svakom koraku u savjetniku vidljivo je da autorice upotrebu ne uzimaju u obzir i da joj pokušavaju nametati svoj individualni izbor: »Oznaka DA/NE uz posudenicu označuje poželjnost/nepoželjnost uporabe posudenicа u određenome funkcionalnom stilu. Dakle, označuje što je u određenome stilu preporučljivo, a ne što se u njemu najčešće ostvaruje« (296). To znači da isključivo one određuju što je poželjno a što ne, i da se pritom ne obaziru na upotrebnu normu, nego selekcioniraju riječi prema svom subjektivnom ukusu.

Iz dosadašnje analize savjetnika vidljivo je da njegove autorice nemaju ni osnovna lingvistička znanja. Ne čudi što ponekad pobrkaju i padeže krivo proglašavajući lokativom oblik *zaselkom* (69), koji je ustvari instrumental, dok lokativ glasi *u zaselku*. Tko je donekle obrazovan zna da *integritet* i *integriranost* ne znače isto, no kod autorica purističkog savjetnika ne iznenađuje što im takve riječi nisu jača strana i što ih navode kao primjere istoznačnica zajedno s *aktivitet/aktivnost, kolektivitet/kolektivnost* (174). Pritom se radi o profesoricaма koje predaju studentima. Zanimljivo je da kod studenata primjećuju kako ni oni ne primjenjuju njihova pravila: zapažaju da studenti u svojim pismenim radovima ne koriste dodatne nastavke *-a, -u, -e*, da posudenicе ne zamjenjuju »hrvatskim nazivima ni u onim slučajevima gdje je takva zamjena laka i općeprihvaćena, npr. *termin-naziv, sistem-sustav, kompjuter-računalo, pauza-stanka, maksi-*

*malan-najveći, centar-središte, volumen-
obujam*« (287).

Autorice u savjetniku odbacuju ustaljene riječi i umjesto njih uvode novoizmišljene purističke izraze, a da bi te izraze čitatelji uopće razumjeli, navode im u zagradi uobičajenu riječ, npr. »istovrijednice (ekvivalente)« (33). Zaokupljene su izbacivanjem udomaćenih riječi iz jezika. Budući da mnogi ljudi ne bi prihvatili takvo nametanje subjektivnog ukusa pojedinaca, one ne priznaju da pojedinci stoje iza progona riječi, nego svoju ulogu skrivaju iza lingvističkog pojma norme, izokrećući taj pojam u suprotno. Naime, dok se u lingvistici norma definira na osnovi općeproširene upotrebe, autorice savjetnika svojoj nepućenoj publici normu lažno definiraju kao isključivanje riječi: »leksička norma mora procijeniti kojoj riječi dati prednost [...], koje od istoznačnih riječi isključiti iz standardnog leksika« (190). Podlogu za proizvoljno istjerivanje riječi grade tako što šire purističku ideologiju: »ono o čemu svakako treba voditi računa pri leksičkome normiranju duga je puristička tradicija hrvatskog jezika« (190). Kako bi takvu ideologiju učinile prihvatljivom drugim ljudima, izmišljaju lažnu definiciju purizma: »Purizam kao opiranje jezičnomu bezakonju i neosjetljivosti za stilističko raslojavanje sinonim je za jezičnu kulturu. Taj je purizam tradicionalan u hrvatskome jeziku i dalje ga treba brižljivo njegovati« (205). Njihova definicija purizma u suprotnosti je s lingvističkom jer purizam se u lingvistici koristi kao pogrдна riječ i podrugljiv naziv koji ima samo negativno značenje. Za lingviste je purizam suprotan od znanstvenog pristupa jeziku i od jezične kulture. O purističkoj ideologiji općepoznato je u znanosti da je popratna pojava nacionalizma i pokazatelj njegovog radikaliziranja.

A autorice savjetnika nam govore da je purizam spasitelj Hrvata i njihovog jezika od davnina, da je purizam sačuvao identitet Hrvata i da je tradicija našeg

jezika puristička. Iako nijedna od tih izjava, koje se stereotipno ponavljaju u svim jezičnim savjetnicima, nije istinita, autorice posvećuju niz stranica takvom hvaljenju purizma: »Jezični je purizam u hrvatskome jeziku u prvome redu pozitivno nastojanje koje je, tijekom duge i teške prošlosti hrvatskog naroda i jezika u kojoj je bio izložen snažnim utjecajima drugih kultura i jezika (turskomu, njemačkomu, mađarskomu, talijanskomu, srpskomu, engleskomu), uspjelo sačuvati hrvatski jezični identitet« (191). Kao prvo, purizam nikad nije svojstvo jezika, nego određenog broja ljudi. Već i zbog toga se ne može reći da je tradicija ovog jezika puristička, nego su postojali puristički nastrojeni pojedinci. Oni nisu naša specifičnost jer takvih pojedinaca je bilo u svim jezičnim zajednicama. Koliko god nas autorice savjetnika nastojale uvjeriti da su puristi bitno obilježili naš jezik, činjenica je da je utjecaj purista na naš jezik bio i ostao neznatan. Dokaz tome je ogroman broj riječi stranog porijekla u ovome jeziku, koje su koristili naši preci i koje koristimo mi a da pritom uopće nismo svjesni da su u prošlosti preuzete iz drugih jezika. Stoga dominantno obilježje tradicije nije purizam, nego otvorenost prema drugim jezicima, jednako kao i danas. A puristički nastrojeni pojedinci uzbuđuju se zbog toga, izmišljaju priče o ugroženosti jezika, o svetoj purističkoj tradiciji čiji su oni svijetli nastavljajući itd. Tako skreću pažnju društva na sebe i prikazuju se kao spasitelji jezika i naroda. Zbog toga dobivaju razne tipove materijalnih nagrada ako im njihova okolina lakovjerno povjeruje da je spašavaju od propasti.

Autoricama savjetnika i drugim puristima u Hrvatskoj je pozivanje na izmišljenu purističku tradiciju potrebno kako bi opravdali svoje sadašnje purističke intervencije. Jer ne može im se prigovoriti što danas sprovode purističko nasilje ako su samo nastavljajući veličajne purističke tradicije, za koju usto tvrde da je »osnovno svojstvo hrvatskoga naroda i njegova jezi-

ka«. Takvom dosjetkom postižu da svatko mora prihvatiti njihove purističke besmislice jer odbaciti purizam značilo bi, dakle, odbaciti hrvatski narod i njegov jezik.

Nosioci purističke ideologije u Hrvatskoj neće ni u kojem slučaju priznati da sasvim konkretni pojedinci čine purizam. Umjesto toga pozivaju se na čitav jezik, koji, navodno, sam od sebe, prirodno teži purizmu. Tako postupaju i autorice ovog savjetnika: »Težnja za čistoćom trajno je obilježje hrvatskog jezika« (191). Budući da se puristi samovoljno suprotstavljaju jezičnoj upotrebi, a ona je nastala na osnovi temeljnih principa kakvi su lakoća pamćenja, analogija, ekonomičnost itd., purističke intervencije krše navedene principe. Time umjetno otežavaju služenje jezikom. Puristi, naravno, neće priznati da su oni za to odgovorni, nego sve pripisuju »težnji za čistoćom«, koja nas treba motivirati da se podvrgnemo mukama korištenja purističkih izraza jer »ta se težnja može ostvariti samo velikim trudom« (191).

Puristi uništavaju jezične pravilnosti koje su nastajale stoljećima, a svoje razaranja nazivaju »skrb o jeziku« (191). Oni infantilno produciraju novotvorenice, a o toj svojoj aktivnosti, koja je inače posebno izražena kod četverogodišnjaka, kažu da zahtijeva velika znanja: »potrebno je stvoriti hrvatske riječi i izraze što zahtijeva jezično znanje i aktivan odnos prema jeziku« (191). Za riječ koju su upravo izmislili kažu da je »dobra domaća riječ«, »dobra standardnojezična riječ«. Iako ona ne može biti ni domaća ni standardnojezična kad nije u upotrebi udomaćena. Kao i ostali puristi, tako i autorice savjetnika veličaju jezičnu politiku za vrijeme fašističke NDH »čiji je zadatak skrbiti se o čistome hrvatskom jeziku« (199). Razdoblju nakon NDH prigovaraju da »oživljenice i novotvorenice nastale za Nezavisne Države Hrvatske zaštićene su, bez temeljita znanstvena prosljeđivanja njihova podrijetla« (200). No kao prvo, same su napisale da su nastale za vrijeme NDH, što znači da im je podrijetlo

NDH. Drugo, ne može neka novonastala riječ koju fašistička NDH-ovska politika forsira biti hrvatskija od one koja se već koristi u Hrvatskoj. Treće, ne navode nijedan zakon ili dokument u kojem bi pisala takva zabrana. Kažu, također bez navođenja dokaza, da su nakon pada NDH zabranjene i »posve neutralne hrvatske riječi« *pismohrana*, *navjera* (200) — no, ako su *pismohrana* i *navjera* neutralne riječi, što onda nije neutralno? Smatraju negativnim što su se u vremenu nakon 1945. koristile internacionalne riječi poput *direktor*, *baza*, *delegat*: upotrebu tih riječi opisuju kao »pretjerano unošenje internacionalizama u hrvatski leksik«, kojemu »suprotstavljaju se brojni hrvatski jezikoslovci i jezični puristi« (200). Ni za ta navodno brojna suprotstavljanja ne navode dokaz.

Zajedno s drugim puristima danas, usađuju shemu naše/tuđe, na koju se onda nastavlja postulat da »hrvatski jezik treba biti čist od tuđih riječi« i da se mora voditi »briga o jezičnoj čistoći« (191–193), zaboravljajući da nekakvo čisto stanje jezika nikada nije postojalo, kao što nikada ne postoji ni prljavo stanje jezika. Kako bi purističku ideologiju pozitivno predstavile, koriste formulacije u koje je ugrađeno takvo vrednovanje: npr. pohvalno govore o Bogoslavu Šuleku da je »oslobodio hrvatski jezik mnogih naplavina« (194), a u toj formulaciji riječ »oslobodio« označava da je došlo do pozitivne promjene i implicira da je jezik prethodno bio u ropstvu; s prethodnim ropstvom povezana je riječ »naplavine«, koja označava nešto negativno i prljavo, a odnosi se na riječi stranog porijekla. Čitav savjetnik je pun vrednovanja poput: »dobra je strana« kad se zamjenjuje »dobrim hrvatskim zamjenama« (195). Hvale Matiju Antuna Reljkovića smatrajući ga predstavnikom »hrvatskoga jezičnog purizma« (191–194) jer se zalagao za korištenje domaćih riječi a ne turskih, i citiraju njegove rečenice iz *Satira iliti divjeg čovika* sa str. 5, a prešućuju da na str. 9 taj svoj jezik naziva srpskim.

Izmišljajući purističku tradiciju, autorice savjetnika žele u nju ugraditi i početak 20. stoljeća. Tvrde da u to doba postoje hrvatska štokavica i srpska štokavica te da srpska štokavica hoće asimilirati hrvatsku štokavicu pa da zato neki hrvatski pisci pišu poeziju na kajkavskom i čakavskom kako bi spasili hrvatsku štokavicu od asimilacije, i da je ta njihova poezija »izraz purističkih nastojanja« (197). No, ako je piscima bio cilj spašavanje hrvatske štokavice, zar nije logično da bi onda pisali baš na hrvatskoj štokavici. Ili ipak nije postojala hrvatska štokavica koja bi bila različita od srpske. A poezija je nastajala i na kajkavskom ili čakavskom, kao i danas, jer su neki pisci izrasli iz kajkavske ili čakavske sredine pa im je taj jezični izraz ostao blizak. Pisanje na kajkavskom ili čakavskom ne može se ubrojiti u puristička nastojanja protiv navodne srpske štokavice jer bi onda i pisanje na talijanskom, latinskom ili njemačkom također bilo purističko nastojanje protiv srpske štokavice.

Potpuni nedostatak logike kod autorica savjetnika očituje se i kad proganjaju internacionalne riječi iz znanstvenog stila govoreći da u razgovornome stilu »mogu se upotrebljavati posuđenice kao npr. *komputer*, *printer*, ali u znanstvenome funkcionalnom stilu treba kad god je to moguće upotrebljavati hrvatske nazive« (211). A upravo u znanstvenom stilu mogu se još više pojavljivati posuđenice već i zbog prednosti internacionalnih termina. No, autorice savjetnika propisuju: »Osnovna su terminološka načela: 1. Domaće riječi imaju prednost pred stranim« (221). Njihova argumentacija protiv internacionalizama ne sadrži nijedan racionalan, razuman ili praktičan razlog, nego glasi: »dobra hrvatska riječ«, »ne treba upotrebljavati internacionalizam« (211). A morale bi biti svjesne velikih prednosti internacionalizama kad i same navode da se internacionalizmi »nalaze u svim, mnogim ili bar u većini europskih jezika« (211).

Kako bi uklonile bilo kakvu mogućnost diskusije oko svog neutemeljenog zahtjeva internacionalizama, jednostavno tvrde: »U neutralnome općeobvezatom standardu pravilo je jasno: gdje postoji dobra domaća riječ ne treba nam strana, pa tako ni internacionalizam« (212). Ali zašto bi to bilo jasno, pogotovo kad standard pokazuje da u upotrebi vrijedi suprotno pravilo. Zahtijevajući zamjenjivanje internacionalnih naziva, autorice savjetnika su u kontradikciji i same sa sobom jer kao jedno od osnovnih terminoloških načela navode da »nazivi se ne smiju bez valjana razloga mijenjati« (223) — a one i drugi puristi ih silom nastoje mijenjati.

Smatraju da engleske riječi »ugrožavaju hrvatski jezik« i da je taj »problem« posebno izražen u »glazbenim časopisima« (213). Ne razumiju zašto ljudi govore džambo-džet kad postoji »hrvatska istovrijednica« velemlažnjak (213). Autorice nude strategiju protiv džambo-džeta i drugih riječi engleskog porijekla: U pisanome tekstu ih »treba označiti kurzivom — tako ih se dodatno označuje kao strane riječi i obeshrabruje se njihov ulazak u hrvatski jezik« (214). A to što ostajemo bez brojnih riječi ako ih ne smijemo koristiti i upadamo u prisilnu šutnju, ne treba nas zabrinjavati: naša šutnja neće vječno trajati jer »uz malo napora za većinu tih riječi pronaći će se hrvatska zamjena« (214).

Uočavaju kako »često problem nije u tome da se pronađu odgovarajuće zamjene, nego da se te zamjene počnu upotrebljavati u praksi, u prvome redu u medijima« (215). Do medija im je jako stalo, nad njima specijalno žele imati neograničenu vlast: »zadatak je jezične kulture da pokuša posebno djelovati na taj stil«, i to »zbog golemog utjecaja tog stila na ostale stilove i neutralni standard« (215). A »jezična kultura« dolazi u obliku jezičnih savjetnika, koje pišu naše autorice: »Jezični savjetnici pojavljuju se kad je stanje jezične kulture loše« (34). Toplo preporučuju ma-
murski *Hrvatski jezični savjetnik* Instituta

za hrvatski jezik (35), koji su one uredile (Hudeček/Mihaljević/Vukojević 1999), a upravo taj savjetnik je očit dokaz ne da je stanje jezične kulture loše, nego da su bolesni ljudi koji misle da je odraslim izvornim govornicima potrebno 1. 659 stranica uputa kad govore svojim vlastitim jezikom.

I o razlikovnim rječnicima imaju lije-po mišljenje: »Oni nastaju kad god oživi zanimanje za jezična pitanja i naglašeno su purističke naravi. Cilj im je upozoriti na velik i nepotreban unos riječi iz kojega drugog jezika u hrvatski jezik te podsjetiti i upozoriti na 'ugrožene' hrvatske riječi« (35). Pozitivno ističu Brodnjakov razlikovni rječnik smatrajući da je »odigrao veliku ulogu u podizanju jezične kulture« (204). On je ukazivao na »srbizme u hrvatskom jeziku« i zahvaljujući njemu »do danas je riješen najveći dio toga problema« (204). Ističu »kad je riječ o nastojanju oko jezične čistoće« časopis *Jezik*, kojemu su posebno zahvalne zbog odbacivanja udomaćene *veš-mašine* i uvođenja kovanice *perilica* (203).

Svatko tko ne odbacuje udomaćene riječi stranog porijekla i ne koristi kovanice u nemilosti je kod autorica savjetnika. Tako o Tomi Maretiću imaju negativno mišljenje jer on 1924. piše: »Što će nam kovanice *glazba, isusovac, redarstvo, slovnica, stožernik, tvornica, učionica?* A mogli bismo i bez *časnika, bez povijesti, bez knjižnice, bez proračuna, bez stožera, bez tvrte*, te upotrebljavati kao i drugi narodi: *oficir, historija, biblioteka, budget, pol, firma*« (196). Maretić nije simpatičan autoricama ni zbog svojih zasluga pri standardizaciji jezika: on je odigrao bitnu ulogu da današnje stanovnike Hrvatske povezuje isti standardni (štokavski) jezik, zalažući se pritom po uzoru na Vuka Karadžića za štokavski a ne kajkavski ili čakavski. Zato se Maretić ubraja u hrvatske vukovce, a o njima autorice savjetnika kažu sljedeće: »jezična politika koju su vodili hrvatski vukovci težila je jezičnomu unitarizmu koji se snažno nametao iz Beograda« (196).

Međutim, »nametanja iz Beograda« uopće nije bilo, nego su Maretić i drugi hrvatski vukovci radili samoinicijativno, što čak i Brozović priznaje: »Govorimo li iskreno, moramo priznati da je u posljednjih 130 godina poteklo iz Zagreba, doduše, deklarativnih inicijativa *manje*, ali konkretnih postupaka u pravcu jezičnog približavanja *više*. Zagreb se u 19. stoljeću sukcesivno odricao prvo kajkavštine, pa zagrebačke škole, pa svojega pravopisa, i to sve samoinicijativno, i ušao je u 20. stoljeće vukovskiji nego ekavska zona istočne varijante« (*Književna republika* br. 7–8, 2003, str. 193).

Autorice savjetnika ponavljaju stereotipnu priču nacionalista da je u 20. stoljeću državna politika bila jezično unitaristička (22), iako i iz vlastitog iskustva znaju da to nije istina jer su i same bile svjedoci da su sve publikacije u Hrvatskoj izlazile na hrvatskoj varijanti, svi mediji su bili na hrvatskoj varijanti, udžbenici itd. Šire laž o navodnom jezičnom unitarizmu kako bi nacionalistički indoktrinirale mlade generacije, kojima predaju na fakultetima i usađuju lažnu sliku povijesti. Studenti trebaju povjerovati da je razdoblje nakon 1945. godine obilježeno »agresivnim uvođenjem srbizama u hrvatski leksik putem medija i administrativnih tekstova« (201). Agresivnost se u savjetniku ne dokazuje ni jednim primjerom. Ali zato autorice navode kako je strašno što je naspram ekavskog *bezbednost* postojala i ijekavska *bezbjednost*, što je uz ekavsko *snabdjeti* postojalo i ijekavsko *snabdjeti* — smatraju da su za nastanak ijekavskih izraza odgovorni Srbi, koji su sigurno lansirali i ijekavske izraze samo da bi te riječi nekako učinili privlačnim Hrvatima i tako ih nametnuli (201).

Autorice pišu u savjetniku kako je kao rezultat Novosadskog dogovora objavljen *Pravopis*, a prešućuju da ga je uredio Ljudevit Jonke zajedno s Mihailom Stevanovićem i da je istovremeno izišao u dvije ravnopravne verzije, od kojih je jedna bila

na ijekavici i latinici i izišla u Zagrebu, a druga na ekavici i ćirilici i izišla u Novom Sadu. Prešućuju i da je Jonke o tome pozitivno pisao u časopisu *Jezičnik* (1961/62, 57–59). Ističu da je u sklopu *Pravopisa* bilo poglavlje o pravopisnoj terminologiji, u kojem su nabrojani »nazivi koje je dogovorila pravopisna komisija. Između ostalog, *sklanjanje* se zamjenjuje s *deklinacija*, *umanjenica* s *deminutiv*, *sprezanje* s *konjugacija*, *niječna rečenica* s *odrična rečenica*, *točka* s *tačka*« (201). Međutim, prešućuju da je Jonke kao član pravopisne komisije aktivno radio na tim zamjenama i da se baš on zalagao da se *točka* zamijeni pomoću *tačka*, pišući: »ako su riječi *točka* i *zapeta* rusizmi, više nam odgovaraju riječi *tačka* (prema *taknuti*) i *zarez* (prema *zarezi*)« (1961/62, 58). Prema tome, potpuno je neutemeljeno praviti bajku o stradalnicima Hrvatima, kako to čine autorice ovog savjetnika. A uvođenje gore nabrojanih internacionalnih izraza *deklinacija*, *konjugacija* itd. u pravopisnu terminologiju značilo je pokušaj približavanja svjetskoj lingvistici. No, ne za naše autorice savjetnika, one su vrlo dalekovidne, pa i iza tog internacionalnog nazivlja vide perfidnu srpsku zavjeru, kod koje »Nakana je jasna: uvesti srpsko nazivlje, a kako ne bi bila previše očita, u prvo vrijeme hrvatske nazive treba zamijeniti internacionalizmima« (201). A jednom u budućnosti bi sigurno došlo i do uvođenja srpskog nazivlja. Doduše, to specifično srpsko nazivlje uopće ne postoji, ali oni bi ga sigurno jednom izmislili samo zato da ga mogu nametnuti Hrvatima.

Kao što autorice u savjetniku neutemeljno kritiziraju Novosadski dogovor, tako neutemeljeno veličaju Deklaraciju, u vezi s kojom navode da su se hrvatski jezikoslovci povukli sa zajedničkog projekta izrade rječnika Matice hrvatske i Matice srpske »smatrajući da se u tome rječniku zanemaruje hrvatski jezik, tj. 'hrvatska varijanta'« (201–203). No činjenice pokazuju da se u tom rječniku hrvatska varijanta nije zanemarivala ni u najmanjoj mjeri.

Zato autorice savjetnika prešućuju činjenice: ne spominju da je *Rječnik* istovremeno izišao u dvije ravnopravne verzije, od kojih je jedna bila na ijekavici i latinici i izišla u Zagrebu. Ne spominju ni da su se u *Rječniku* ravnopravno navodile i one riječi koje su tipičnije za jednu odnosno za drugu varijantu, npr. i izdanje Matice srpske sadrži riječi *žlica*, *znanost*, *mrkva*, *organizirati*, *riža* itd. Štoviše, toliko se pazilo da se netko ne bi osjećao zapostavljen da su čak i u rečenicama koje objašnjavaju značenje riječi navodene obje varijantske mogućnosti, npr. u izdanju Matice srpske objašnjava se značenje riječi *znanje* kao »poznavanje jedne naučne, znanstvene oblasti«, izraz *zaštitni znak* objašnjava se kao »fabrički, tvornički žig na robu ili proizvodu«. Tolika količina obazrivosti ne postoji u rječnicima drugih policentričnih jezika s varijantama, npr. engleskog, njemačkog. Njihovi rječnici navode riječi koje su tipične za druge varijante, ali ne čine to u rečenicama koje objašnjavaju značenje riječi. U *Rječniku* dviju matica riječi nisu obilježavane kao isključivo hrvatske ili isključivo srpske zato što npr. obilježiti *nauku* ili *hiljadu* kao srpske ne bi bilo ispravno jer ih je do onog doba koristila i većina Hrvata. A obilježiti *tisuću* kao hrvatsku također ne bi odgovaralo tadašnjem stanju stvari zbog toga što je većina Hrvata upotrebljavala *hiljadu*. Usput rečeno, takvo obilježavanje bi oni koji su nacionalisti u Hrvatskoj tumačili kao pravo da zahtijevaju od Hrvata koji koriste *hiljadu* prelazak na *tisuću* jer je, navodno, samo to hrvatski oblik. Time bi se umjetno povećavale nacionalne razlike, koje u stvarnosti nisu bile takve. Uostalom, zato što su ondašnje vlasti stavile na novčanice uz *hiljadu* i *tisuću* proglašavajući je tako specifičnošću svih Hrvata, napravili su da se vremenom kod Hrvata počne doživljavati kao nacionalna specifičnost i da naposljetku to i postane.

U savjetniku autorice citiraju ustavnu odredbu iz 90-ih koja kaže da je u Hrvatskoj u službenoj upotrebi hrvatski jezik i

latiničko pismo (203), te komentiraju »U toj je kratkoj odredbi sažeta težnja mnogih pokoljenja da se hrvatskomu jeziku, te time i njegovu narodu, vrati ime i dostojanstvo«. Znači Austrijanci i Amerikanci su bez dostojanstva. Isto tako i Švicarci, Kanađani, i brojni drugi. Osim toga, u citatu kažu »vrati«, no taj jezik u prošlosti nije ni nosio hrvatsko ime (usp. *Književna republika* br. 7–8, 2005, str. 181–182). Nadalje, u citatu poistovjećuju jezik i narod; to čine još jedanput na istoj stranici u formulaciji »narod, tj. njegov jezik«, iako brojni primjeri iz svijeta, među njima i gore nabrojani, pokazuju neodrživost takvog poistovjećivanja jer nekoliko naroda može govoriti istim jezikom, a i jedan narod može govoriti nekoliko jezika.

Neznanstveno pišu da Hrvati i hrvatski jezik postoje »od najranijih vremena« (10), premda je dokazano da je formiranje hrvatske nacije započelo u 19. stoljeću i završilo tek između dva svjetska rata (usp. *Književna republika* br. 7–8, 2005, str. 183). Također je dokazano da se o zajedničkom jeziku na teritoriju današnje Hrvatske može govoriti tek od druge polovine 19. stoljeća (usp. *Književna republika* br. 7–8, 2004, str. 256). To znači da tek od onda postoji standardni jezik i da nije istinita tvrdnja autorica savjetnika da je jezik u Hrvatskoj standardiziran prije tristo godina, u 18. stoljeću (20). I same su u kontradikciji sa sobom jer na istoj stranici priznaju da su ilirci tek u 19. stoljeću odlučili »da napuste kajkavski književni jezik i prihvate štokavski književni jezik«. Ovo, osim toga, potvrđuje kako ne znaju što je to uopće standardni jezik.

Njihova lingvistička neobrazovanost vidi se i iz tvrdnje da je osnovna razlika između standardnog jezika s jedne strane i dijalekta i sociolekta s druge strane propisivanje (19). To nije točno jer osnovna razlika je ona koju prešućuju: standardni jezik je nadregionalan za razliku od dijalekata i obuhvaća sve slojeve društva za razliku od sociolekata.

Kao dokaz da je jezik Hrvata različit standardni jezik naspram jezika bilo koje druge nacije navode: »Bitne su značajke standardnog jezika autonomnost, svjesna normiranost, višefunkcionalnost, stabilnost u prostoru i elastična stabilnost u vremenu« (22). Međutim, sve te značajke imaju i standardne varijante, npr. američka varijanta engleskog, australska varijanta engleskog, austrijska varijanta njemačkog itd. Zato te značajke nisu dokaz da se radi o različitom standardnom jeziku.

Kažu da se standardni jezik u Hrvatskoj svojim bitnim dijelom koji čine »pismo, grafija, pravopis, stručno nazivlje, funkcionalni stilovi, frazeologija, intelektualni rječnik, norma« temelji na kajkavskom, čakavskom i štokavskom (23), što nije točno jer svi nabrojani dijelovi, i pismo i pravopis, i stručno nazivlje i funkcionalni stilovi i intelektualni rječnik su štokavski. Kažu da je i standardni leksik jednako tronarječan, što također nije točno jer je leksik dominantno štokavski (23). To što sadrži poneku riječ iz kajkavskog i čakavskog ne znači da se kajkavski i čakavski smiju stavljati na istu razinu kao štokavski jer jednako sadrži i riječi iz turskog, latinskog, njemačkog, engleskog itd. pa bi se prema toj logici svi oni morali stavljati na istu razinu kao i štokavski. Nadalje, i u austrijskoj varijanti ima riječi koje su porijeklom iz nekog austrijskog dijalekta i ne koriste se u Njemačkoj pa se svejedno ne radi o različitim jezicima, nego o nacionalnim varijantama istog standardnog jezika.

Na kraju ove analize savjetnika A. Frančić, L. Hudeček i M. Mihaljević nedvosmisleno je da ta knjiga nimalo ne doprinosi jezičnoj kulturi i da nije ni u najmanjoj mjeri utemeljena na lingvističkim spoznajama. Pritom se autorice pozivaju upravo na te vrijednosti, što pokazuje u kolikoj mjeri izokreću stvari o kojima pišu. Njihova knjiga je još jedno uputstvo za jezičnu (auto)cenzuru, još jedna stilizacija nacionalističke ideologije hrvatskih jezičnih aktivista. Primjena zahtjeva iznešenih

u toj knjizi ugrožava pravo na materinski jezik, iako se Hrvatska kao članica UN-a obavezala da će ga poštivati. To pravo je u Hrvatskoj ugroženo kad se Hrvatima pri upotrebi jezika u javnom diskursu nameću zabrane i novolansirane riječi koje im se prije nisu nametale. Ugroženo je i time što Hrvati više nemaju mogućnost čuti u medijima brojne neutralne riječi i jezične konstrukcije koje većina njih svakodnevno koriste. Ako se pravo na materinski jezik želi ostvarivati, potrebno je knjige poput ove podvrći kritici i odbaciti. Tek onda se možemo nadati da ovaj jezični savjetnik predstavlja posljednji izdanak političkog »jezikoslovlja« i da će nakon njega započeti kritičko suočavanje s jezičnim šovinizmom izraslim u našoj sredini.